

**ИЗМЕНЕНИЯ В НПК ВЪВ ВРЪЗКА С
МЕЖДУНАРОДНИ АКТОВЕ НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА
В ОБЛАСТТА НА ПРАВНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО
ПО НАКАЗАТЕЛНИ ДЕЛА***

Павлина Панова**

В хода на преговорния процес по глава 24 “Сътрудничество в областта на правосъдието и вътрешните работи” България е поела ангажимент за присъединяване към Европейската конвенция за международно признаване на присъдите¹, Европейската конвенция за трансфер на производства по наказателни дела², Допълнителния протокол към Конвенцията за трансфер на осъдени лица³ и Втория допълнителен протокол към Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателноправни въпроси⁴. Конвенциите и Допълнителният протокол към Конвенцията за трансфер на осъдени лица бяха ратифицирани от Народното събрание на 28 януари 2004 г.⁵, а Вторият допълнителен протокол към Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателноправни въпроси – на 18 февруари 2004 г.⁶

Тези международни актове уреждат нови форми на международноправно сътрудничество по наказателни дела. Присъединяването на Република България към конвенциите и протоколите на Съвета на Европа и приемането на релевантно законодателство дават възможност на страната ни да прилага инструментите на Европейския съюз в същата област. Съответните правни институти следва да бъдат въведени във вътрешното ни право преди датата на присъединяването на България към ЕС.

I. Европейската конвенция за международно признаване на присъди е подготвена от Експертен комитет на Съвета на Европа и е открита за подписване на 28 май 1970 г.

Идеята за разработването на унифицирани европейски разпоредби за признаване и изпълнение на съдебни актове по наказателни дела, издадени от съдебни органи на чужди държави, е възникнала вследствие отчитане на новите реалности, свързани с нарастващия международен характер на извършваните престъпни деяния. Необходимостта, от една страна, националните законодателства на държавите-членки да отговорят адекватно на тези нови тенденции и, от друга страна, все по-нарастващото значение, което се отдава на хуманното третиране на извършителите и тяхната ресоциализация в наказателноправните доктрини на европейските държави, са довели до

---

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

Статията е публикувана в бр. 4/2004 на списание “Правата на човека”, издавано от Фондация “БАПЧ”, и отразява състоянието на законодателството и практиката към м. октомври 2004 г.

** Съдия в Софийски апелативен съд, доктор по право

¹ Хага, 1970 г.

² Страсбург, 1972 г.

³ Страсбург, 1997 г.

⁴ Страсбург, 2001 г.

⁵ Обн. ДВ, бр. 11 от 10.02.2004 г.

⁶ Обн., ДВ, бр. 16 от 27 февруари 2004 г.

разработването на международен правен акт, който създава изключения от класическата концепция за националния суверенитет в наказателноправната област и води до разширяване на обхвата на валидност на чуждестранните присъди. По този начин общопризнатите форми на международно съдебно сътрудничество в наказателно-правната област – екстрадиция и правна помощ по наказателни дела, са доразвити чрез признаване и изпълнение в една държава на присъда, постановена в друга държава, като е почерпен съществуващият опит в някои европейски държави.

Конвенцията урежда условията за признаване, изпълнение и международните последици на чужди присъди. Правата и задълженията на осъждащата и изпълняващата държави при изпращането и приемането на искане за изпълнение са също детайлно уредени. Конвенцията регламентира и формалните изисквания, на които трябва да отговарят молбите за изпълнение.

Централен орган по приемането и изпращането на молби за изпълнение на присъда е Министерството на правосъдието.

II. Европейската конвенция за трансфер на производства по наказателни дела е изработена от Експертен комитет в рамките на Съвета на Европа паралелно с Европейската конвенция за международно признаване на присъди по наказателни дела. Тя е открита за подписване от държавите-членки на Съвета на Европа на 15 май 1972 г.

До изработването и приемането на тази конвенция се е стигнало след задълбочен анализ на практическите проблеми, свързани с признаването на чужди присъди и тяхното изпълнение, които не могат да бъдат адекватно адресирани, без да се обърне внимание на етапите на наказателното производство, предшествващи издаването на съдебното решение.

В случаите на престъпления с международен елемент често възниква конфликт на юрисдикциите по отношение на едно и също престъпление, тъй като в повечето национални системи съществуват идентични доктрини за териториална, персонална и универсална юрисдикция. Ето защо основната цел на конвенцията е да разреши ефективно въпроса с приложимото национално наказателно законодателство, като даде възможност при определени условия и съобразно всеки конкретен случай договарящите държави да могат да прехвърлят започнато в една от тях наказателно производство на юрисдикцията на друга.

Конвенцията урежда основните принципи, условия и формални критерии за прехвърлянето на наказателно производство от юрисдикцията на една договаряща страна към юрисдикцията на друга.

Замолената държава може да приеме молба за прехвърляне на наказателно производство, само когато националните наказателни съдилища са компетентни да разгледат престъплението и ако държавата може да приложи или вътрешното си право, или това на молещата държава (разширена/субсидиарна компетентност). Извършването на трансфер на наказателно производство е възможно, когато са спазени принципите на двойната наказуемост и на справедливото правораздаване.

Процедурата по осъществяване на този вид международна правна помощ, регламентирана в конвенцията, е ясна и бърза. Тя не се отличава по същество от процедурите по другите европейски конвенции за взаимопомощ по наказателноправни въпроси.

От особено значение за приложението на конвенцията е на проведеното в молещата държава наказателно производство да се придаде същата правна сила, както ако то е било проведено в замолената държава.

Централни органи по приемането и изпращането на искания за прехвърляне на наказателни производства по смисъла на конвенцията са Върховната касационна прокуратура за фазата на досъдебното производство и Министерството на правосъдието – за съдебната фаза.

III. Допълнителният протокол към Конвенцията за трансфер на осъдени лица е открит за подписване в Страсбург на 18 декември 1997 г. и е влязъл в сила на 1 юни 2000 г. Протоколът допълва Конвенцията за трансфер на осъдени лица, в сила за Република България от 1994 г.

Основната цел на Допълнителния протокол е да уреди правилата, приложими към трансфера на изпълнението на присъди, без съгласието на осъденото лице, в два случая:

Първо, когато осъденото лице е избягало от осъдилата го държава в държавата, на която е гражданин. Конвенцията, която Протоколът допълва, не може да бъде приложена в този случай, защото осъденото лице не се намира в осъдилата го държава и не подлежи на трансфер. Конвенцията изисква съгласието на осъденото лице, за да може то да бъде предадено на държавата, на която е гражданин. Философията на Допълнителния протокол е, че щом лицето съзнателно възпрепятства правосъдието чрез бягство от страната, то се е поставило извън приложното поле на конвенцията. Следователно необходимостта да бъде взето неговото съгласие вече не е налице.

Второ, ако присъдата или постановено въз основа на нея административно решение предвиждат осъденото лице да бъде експулсирано или депортирано от осъдилата го държава след изтърпяване на наказанието. Съгласно Протокола целите на ресоциализацията на осъденото лице няма да бъдат изпълнени, ако то изтърпи наказанието си в осъдилата го държава, когато е ясно, че след това ще му бъде забранено да остане там.

Тук отново не се изисква съгласието на осъденото лице, а само съгласие на държавите, тъй като в наказанието на лицето се включва забрана да остане на територията на осъдилата го държава.

IV. Вторият допълнителен протокол към Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателноправни въпроси, открит за подписване в Страсбург на 8 ноември 2001 г., създава нови форми и институти за осъществяване на международната правна помощ. Някои от тях са напълно непознати на българското наказателнопроцесуално право, като например разпит чрез видеоконференция и разпит чрез телефонна конференция. Други форми за осъществяване на правна помощ – трансгранично наблюдение, контролирани доставки, разследване под прикритие, съвместни екипи за разследване, до момента са се прилагали само при полицейското сътрудничество и сега за първи път се уреждат законодателно и за целите на международното правно сътрудничество по наказателни дела.

За да могат тези международни актове да действат ефективно, беше необходимо в българското законодателство да се създадат необходимите за прилагането им механизми, чрез изменение и допълнение на Наказателнопроцесуалния кодекс. Поради това Народното събрание прие Закон за изменение и допълнение на НПК, включващ текстове по прилагането на конвенциите и протоколите.

**Законът за изменение и допълнение на НПК,
приет на 30 септември 2004 г.⁷**

I. Международно признаване на присъди

За приложението на разпоредбите на Европейската конвенция за международно признаване на присъдите не съществуват пречки във вътрешното ни законодателство. Разпоредбите на чл. 4, ал. 3 НПК и чл. 8 НК дават възможност на българските органи да вземат предвид и да изпълняват влезлите в сила присъди на чужд съд при ратифициран, обнародван и влязъл в сила за Република България договор за правна помощ с друга държава.

С цел съобразяване с изискванията на конвенцията, се предвиди създаването на **нов раздел IIIa “Признаване и изпълнение на присъди на чужд съд” (чл.чл. 449а-449е) в глава 22 на НПК**. Новите текстове съдържат условията, при които компетентният български съд признава и изпълнява присъда на чуждестранен съд (чл.449а), както и условията за отказ за признаване и изпълнение на присъда на чуждестранен съд (чл. 449б). Тези текстове съответстват на предвидените в чл. 6 и чл. 7 от конвенцията условия.

За да бъде призната и приета за изпълнение в Република България присъда, постановена от чуждестранен съд, компетентният български съд трябва да установи кумулативната даденост на следните шест условия, предвидени в чл. 449а от НПК: деянието, за което е постановена присъдата и за което се иска тя да бъде призната от българския съд, да съставлява престъпление и по българския наказателен закон; осъденото от чуждия съд лице да е наказателноотговорно съгласно българското право; присъдата да е постановена при пълно съблюдаване на принципите на Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ) и допълнителните протоколи към нея, по които България и страна; деецът да не е бил осъден за престъпление, което се счита за политическо или за свързано с политическо престъпление или за военно такова; по отношение на него за същото престъпление България вече да не е признала присъда на друг чуждестранен съд (правилото за non bis in idem); чуждестранната присъда да не противоречи на основните начала на българското наказателно и наказателнопроцесуално право.

При констатиране на което и да е от обстоятелствата, изброени в разпоредбата на чл. 449б НПК, българският съд е длъжен да откаже признаването и приемането за изпълнение на присъдата, постановена от чуждестранен съд. Това са хипотези, при които българският съд също не би имал компетентност да осъществи наказателно преследване спрямо едно лице (поради изтичане на предвидената в закона давност; поради невъзможност да се започне наказателно производство в България за това престъпление към момента на извършването му; когато за същото деяние спрямо осъденото в чужбина лице има незавършено наказателно производство или е постановена вече присъда, която е влязла в сила, или наказателното производство е било прекратено с постановление или определение). Съдът е длъжен да откаже и когато с осъждането на лицето правата му са били сериозно засегнати или то е било осъдено заради расови, религиозни, национални или политически съображения. Последните две посочени в чл. 449б основания предвиждат, че България като замолена държава следва да откаже да приеме и изпълни чужда присъда, ако изпълнението би противоречало на поети от

---

⁷ ДВ, бр. 89 от 12 октомври 2004 г.

нея международни задължения, както и ако чуждата държава е признала едно лице за виновно и го е осъдила за деяние, което не е било извършено на нейна територия.

Разпоредбата на чл. 449в НПК посочва компетентните органи по приемане на искането и разглеждането на делата за признаване и изпълнение на чужди присъди. Централен орган в тази процедура е Министерството на правосъдието на Република България, до което компетентният орган на чуждата държава е длъжен да изпрати искането си за признаване и приемане за изпълнение на присъдата. Самото искане, окомплектовано от молещата държава с цялата необходима информация, се препраща на компетентния съд в Република България – окръжният съд по местоживеенето на осъдения. Ако лицето не живее в страната, компетентен да се произнесе е Софийският градски съд. Производството е в открито съдебно заседание с призоваване на осъдения (ако се намира на територията на България), неговия защитник и прокурор. Защитата е задължителна. Когато осъденото лице не е упълномощило свой адвокат-защитник, съдът е длъжен да му назначи.

Производството се развива в кратки срокове. След изслушване на страните съдът е длъжен да постанови решението си в 10-дневен срок. Той може да признае чуждата присъда и да я приеме за изпълнение или да откаже поради липса на някоя от предпоставките по чл. 449а НПК или наличие на което и да е от основанията по чл. 449б НПК. Производството е двуинстанционно, като постановеният съдебен акт подлежи на обжалване или протестиране в 7-дневен срок пред съответния апелативен съд. Разпоредбата на чл. 449в, ал. 6 НПК не уточнява характера на производството – открито или закрито. Пред вид останалите производства по НПК, касаещи международно сътрудничество (екстрадиция и трансфер), при които безспорно въззивното производство се провежда в открито съдебно заседание, следва да се приеме, че и в този случай производството пред апелативните съдилища е в открито съдебно заседание. Постановеното въззивно решение е окончателно и се изпраща на централния орган – Министерството на правосъдието за предприемане на действия по уведомяване на молещата чужда държава.

Характерът на решението, постановено от българския съд, е уреден в разпоредбата на чл. 449г НПК. То има силата на присъда, постановена от български съд, но само спрямо това лице, за което е било изрично поискано признаване и приемане за изпълнение на присъдата. Когато с постановената от чуждестранния съд присъда друго лице е било признато за виновно, но чуждата държава не е направила искане присъдата да се признае и приведе в изпълнение и по отношение на него, българският съд не е компетентен да се самосезира, дори и да намира, че са налице предпоставките за признаване и приемане за изпълнение на присъдата и в тази ѝ част.

В случай, че деянието, за което лицето е било признато за виновно и осъдено от чуждестранния съд, е част от продължавано престъпление, останалите деяния от което са извършени на територията на Република България, признаването и приемането за изпълнение на чуждестранната присъда не е пречка в България да се извърши наказателно преследване за тези деяния.

Чл. 449д НПК регламентира възможност за налагане на мярка за неотклонение “задържане под стража” за обезпечаване изпълнението на наложеното с чужда присъда наказание “лишаване от свобода”. Тази разпоредба не конфронтира целите на мерките за неотклонение, визирани в чл. 147, ал. 1 НПК, в частност – на лицето да се попречи да осуети изпълнението на влязлата в

сила присъда. Компетентен е съдът, пред който е било образувано производството за признаване и приемане за изпълнение на чуждестранната присъда. В производството по вземане и контрол на мярката за неотклонение се прилагат общите правила по глава XVI от НПК.

Новите текстове на чл. 449е НПК уреждат и специфични въпроси, свързани с изпълнението от компетентните български органи на признати чужди присъди. Компетентен да се произнесе по въпроси за реабилитация на осъденото в чужбина лице, по зачитане на времето, през което то е било задържано под стража в чуждата държава или е изтърпяло там част от наложеното му наказание “лишаване от свобода”, е съдът. Той е оправомощен да се произнесе и по всички въпроси, свързани с изпълнението на решението му, като в случая се прилагат правилата на глава XXI от НПК (“Производства във връзка с изпълнение на наказанията”).

Новата разпоредба на чл. 449ж НПК дава възможност на компетентните съдебни органи да признават и изпълняват и други съдебни актове на чуждестранен съд, с които се постановява отнемане или конфискация на средствата на престъплението и на имущество, придобито чрез престъпление. Другите съдебни актове (извън присъдите) се признават и приемат за изпълнение по реда за признаване и изпълнение на чуждите присъди. Тази разпоредба е въведена с оглед изпълнение на задълженията, които България е поела като страна по Конвенцията на Съвета на Европа относно изпиране, издирване, изземване и конфискация на придобитото от престъпление⁸.

Възможностите български съд да поиска постановена от него присъда да бъде призната и приета за изпълнение в чужда държава са уредени в чл. 449з НПК. Съгласно този текст компетентен да направи искане е съдът, който е постановил присъдата. За целта искането, заедно с документацията, се изпраща на централния орган – Министерството на правосъдието, който осъществява понататъшната комуникация с чуждия изпълняващ компетентен орган. В тези случаи България се явява моляща страна и тя може да упражни тази си компетентност в изрично изброени алтернативни случаи – осъденото от българския съд лице да пребивава в другата (замолената) държава; изпълнението на българската присъда в чуждата държава да може да съдейства за ресоциализацията на лицето; това лице вече да търпи или да предстои да търпи в чуждата държава наказание “лишаване от свобода”; замолената държава да е държавата по произход на лицето и тя изрично да е изразила желание да приеме изпълнението по българската присъда или в случаите, когато постановеното наказание не би могло да се изтърпи у нас дори и чрез екстрадиция на осъденото лице.

II. Трансфер на наказателно производство

Предвиждането на законодателна възможност за предаване и приемане на наказателно производство от и на Република България произтича от задължението на държавите-страни по Европейската конвенция за трансфер на наказателни производства да предоставят чрез националното си законодателство правомощие на своите компетентни органи да провеждат наказателно разследване за престъпления, при които е приложимо чуждо право. Това наложи предвиждането

---

⁸ Ратифицирана със закон, приет от НС на 01.04.1993 г.- ДВ бр.31/1993 г., в сила за Република България от 01.10.1993г.

на тази възможност в НПК с оглед обезпечаване ефективното приложение на конвенцията.

Създаденият **нов раздел VI на глава 22 от НПК (чл.чл. 466а-466в)** урежда възможността и процедурата за трансфер на наказателно производство. Предвиждат се две хипотези – трансфер на чуждо наказателно производство на територията на Република България (чл. 466а НПК) и трансфер на започнало в България наказателно производство в чужда държава (чл. 466б НПК). И в двата текста (чл. 466а, ал. 1 и чл. 466б, ал. 2 НПК) се посочват компетентните органи по получаването и изпращането на искания за трансфер на наказателно производство. В случаите на искане за трансфер на досъдебно производство молбата се отправя от и до Върховната касационна прокуратура. При трансфер на съдебно производство компетентно да направи искане пред чужда държава е Министерството на правосъдието, до което и чужда държава, желаеща трансфер на нейно съдебно производство, е длъжна да отправи своето искане, когато е молеща страна.

Условията за приемане от българските компетентни органи на искане за трансфер, отправено от чужда държава, са уредени в чл. 466а, ал. 2 НПК и са в пълно съответствие с предвидените в чл. 8 от конвенцията.

За да допусне трансфер на чуждо наказателно производство, органът по чл. 466 ал. 1 НПК трябва да констатира, че: деянието, за което се иска трансфер, съставлява престъпление и по български НК; деецът е български гражданин или е постоянно пребиваващ в Република България; престъплението, за което е започнато наказателно производство в чуждата държава, не е политическо, свързано с политическо или военно престъпление; искането за трансфер няма за прикрита цел да се преследва или наказва лицето с оглед неговата расова или етническа принадлежност, религията, която изповядва, гражданството му или политическите му убеждения; спрямо същото лице вече има започнало наказателно производство (независимо дали за същото или за друго престъпление); трансферът на наказателното производство ще способства за разкриването на обективната истина или ще позволи ползването на най-важни доказателства, които се намират на територията на Република България; ако бъде постановена присъда, нейното изпълнение в България ще способства за ресоциализацията на лицето; личното явяване на лицето би могло да се осигури на територията на България; присъдата, ако бъде постановена, ще може да се изпълни в България; искането за трансфер не противоречи на поети от България международни задължения и на основните начала на наказателното и наказателнопроцесуалното право. При констатиране на наличието на тези предпоставки компетентният орган уважава молбата на чуждия и изпраща материалите на компетентните органи на наказателното производство в зависимост от неговата фаза и стадий – следовател (дознател), прокурор или съд. Всички извършени до момента процесуални и следствени действия от орган на чуждата държава имат същата стойност и доказателствена сила, както ако биха били извършени от български орган, при единственото условие те да са били извършени от чуждия орган в съответствие с националното му законодателство.

Чл. 466б от НПК регламентира условията, при които се отправят искания от българските компетентни органи за прехвърляне на наказателно производство в чужда държава. Необходима начална предпоставка за това е лицето, срещу което в Република България е било образувано наказателно производство, да е гражданин на друга държава или постоянно да пребивава в друга държава. В тези случаи молба за трансфер на производството, започнало срещу такова лице, се

прави, когато не е възможна неговата екстрадиция от замолената страна, не е била разрешена такава или не е била поискана по друга причина; когато с оглед на установяване на фактите, налагане на наказанието или изпълнение на присъдата е целесъобразно производството да се проведе в чуждата държава; когато лицето е вече екстрадирано в чуждата държава или ще бъде екстрадирано там, или по някаква друга причина е възможно да се осигури личното му явяване пред компетентните органи на наказателното производство в тази държава. Последната хипотеза предвижда случаите, когато български съд е постановил осъдителна присъда спрямо лице по чл. 466б, ал. 1 от НК, но екстрадицията му с оглед на нейното изпълнение не е била разрешена, не е възможна или по някаква друга причина изпълнението на българската присъда на чуждата територия не е възможно. В този случай, ако чуждата държава допусне трансфер на наказателното производство, постановената на територията на нашата страна присъда не се изпълнява. Във всички останали хипотези при получаване на положителен отговор на искането за трансфер на наказателно производство българските компетентни органи преустановяват извършването на всякакви процесуалноследствени действия.

Разпоредбата на чл. 466б, ал. 5 НПК предвижда хипотезите, при които българските компетентни органи възобновяват прекратеното и прехвърлено в чужда държава производство или привеждат в изпълнение постановената присъда в съответствие с чл. 12 от конвенцията. Това са хипотези на предвидено недобросъвестно поведение на органите на замолената държава, които след като са приели трансфера, не са образували наказателно производство или впоследствие са отменили решението си за трансфер, или не са продължили производството.

Чл. 466в НПК предоставя на Върховна касационна прокуратура като централен орган по конвенцията право на преценка дали българските съдебни органи да образуват наказателно производство в случаите на чл. 4 НПК, когато е получена информация от друга държава за започнато наказателно производство срещу същото лице за същото деяние, извършено на територията на другата държава (т.нар. решение по субсидиарната компетентност).

III. Трансфер на осъдени лица

Конвенцията за трансфер на осъдени лица, която България прилага от 1994 г., предвижда осъденото на лишаване от свобода лице да бъде предадено за изтърпяване на наказанието на държавата, на която е гражданин, след като е дало изрично съгласието си за това. В този смисъл беше и уредбата на трансфера на осъдени лица в НПК – чл. 442, ал. 1 предвижда предаване на осъдено лице за изтърпяване на наказание лишаване от свобода в държавата, на която е гражданин, само при наличие на неговото писмено съгласие. Изменението на Наказателно-процесуалния кодекс уреди възможността за предаване на лицето и без неговото съгласие, за да може Република България ефективно да изпълнява задълженията си, поети с ратифициране на Допълнителния протокол към Конвенцията за трансфер на осъдени лица. За тази цел се създаде **нов член 442а НПК**, който обхваща трансфера на изпълнението на присъди, без да е необходимо съгласието на осъденото лице, а именно:

- когато присъдата или последващо административно решение на осъдилата държава включва заповед за експулсиране (депортиране) или друг акт,

по силата на който лицето, след освобождаването му от мястото за лишаване от свобода, не може да остане на територията на осъдилата го държава и

- когато преди да изтърпи присъдата, осъденото лице е избягало от осъдилата го държава на територията на държавата, на която е гражданин.

В първия случай се взема предвид мнението на осъденото лице. Тази хипотеза се предвижда с оглед обстоятелството, че депортирането (експулсирането) лишават осъдения от правото на пребиваване на територията на осъдилата го държава. От това не следва, че осъденият при всички случаи трябва да се върне на територията на Република България, след като изтърпи наказанието си в осъдилата го държава. Възможно е лицето да не желае да се завърне в България и да има други виждания за своето бъдещо местопребиваване, поради което и неговото мнение за трансфера следва да бъде взето.

При втората хипотеза вземането на мнението на лицето не е необходимо, доколкото то само и доброволно се е завърнало на територията на страната.

Изменено бе и заглавието на раздела, уреждащ предаването на осъдени лица за изтърпяване на наказание лишаване от свобода в държавата, на която са граждани. Освен това изразите “предаване и приемане” в чл. 442 и чл. 445 НПК бяха заменени с термина “трансфер”. Тази терминологична промяна се наложи с оглед привеждане на вътрешното ни законодателство в съответствие с възприетата терминология през годините, в които Република България се присъедини към международните правни актове, уреждащи тази материя. Законите за ратифициране както на Европейската конвенция за трансфер на осъдени лица, така и на Допълнителния протокол към нея въведоха в правния език термина “трансфер на осъдени лица”. Необходимо беше основният законодателен акт, който съдържа нормативната уредба на тази материя, да бъде приведен в съответствие с наложилата се терминология и с цел избягване на смесване между институтите на предаване на осъдени лица за изтърпяване на наказание (трансфер) и предаване на лица, отклонили се от наказателното производство, за изпращане пред съд (екстрадиция).

IV. Международна правна помощ по наказателни дела

Направените изменения и допълнения на чл. 87, чл. 95, чл. 97а, чл. 98 и чл. 122 НПК предвиждат възможност за извършване на разпити на обвиняеми, свидетели и експерти чрез видеоконференция и/или телефонна конференция. Това са съвременни способности за разпит, които са въведени законодателно в голяма част от държавите-членки на Европейския съюз и в някои други европейски държави. Те улесняват извършването на разпити, когато личното явяване на лицето, което трябва да бъде разпитано, е невъзможно или нежелателно. Съвременното развитие на технологиите направи възможно извършването на разпитите чрез новите способности и в посочените случаи.

В раздел V - “Правна помощ по наказателни дела” на Глава XXII от НПК се направиха изменения и допълнения, насочени към създаване на вътрешноправен механизъм за прилагане на нови форми за международна правна помощ и сътрудничество, както и за да се отразят промените в досега прилаганите, съгласно изискванията на Втория допълнителен протокол към Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателноправни въпроси.

Новата редакция на чл. 461, ал. 2 НПК не изброява изчерпателно всички възможни форми на международна правна помощ, а примерно посочва някои от тях: връчване на документи, действия по разследване, събиране на доказателства,

предоставяне на информация. Независимо от това, тази норма (в т. 5) отразява в пълнота всички други форми на международна правна помощ, които е възможно да са предвидени в международните договори, по които Република България е страна, или при условията на взаимност. Така формулирана, нормата е отворена с оглед бъдещите договори, които България би сключвала в областта на международната правна помощ. При тази редакция не се налага непрекъснатото допълване и промяната на текста в бъдеще, доколкото формите на правна помощ по други международни договори биха могли да бъдат многообразни.

Новият чл. 463а от същата глава на НПК урежда използването на специалните способи – видеоконференция и телефонна конференция при разпит на лица в качеството им на свидетели, експерти и обвиняеми (заподозрени). В регламентираните случаи способите се прилагат, ако обвиняемият, респ. свидетелят или експертът се намират извън страната, където се води наказателното производство.

Органът, който прави искане за такъв вид правна помощ, трябва да представи молба и в нея да посочи причините, поради които се иска разпит на лицата по този начин, наименованието на органа в замолената страна, от който иска правна помощ, данни на лицата от молещата страна, които ще провеждат разпита, съгласието на свидетеля или експерта да участват в разпит чрез телефонна конференция или на обвиняемия за участие в разпит чрез видеоконференция.

Органът, компетентен да изпълни молбата в Република България, е различен в зависимост от фазата, на която се намира производството в чуждата държава. Ако наказателното производство е в досъдебната фаза, молбата за разпит чрез телефонна или видеоконференция се изпълнява от Националната следствена служба. Ако се касае за съдебно производство, компетентен е българският съд, равен по степен на молещия съд, а в случаите на видеоконференция – апелативният съд. С оглед на местната компетентност и в двата случая това ще е съдът по местоживеенето на лицето, чийто разпит ще се извършва.

Разпитът се провежда пряко от органа на молещата държава или под неговото пряко ръководство, по реда, предвиден в законодателството на тази държава.

Когато Република България е молеща държава, разпитът чрез видеоконференция или телефонна конференция се извършва от неин компетентен орган – следовател от Националната следствена служба (ако наказателното производство е в досъдебна фаза) или съд (ако производството е в съдебна фаза). При провеждането на разпита в тези случаи е приложимо българското наказателнопроцесуално право.

Предвидени са и специални правила по отношение на протоколирането на разпитите, както те са указани във Втория допълнителен протокол към Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателноправни въпроси.

Доколкото разпоредбите на НПК се прилагат и при изпълнението на съдебни поръчки на чужда държава (чл. 2, ал. 2 НПК), със ЗИД на НПК се създаде разпоредбата на чл. 465, ал. 2 НПК, съобразно която българските органи, осъществяващи наказателното производство (разследващи органи, прокуратура, съд), могат да приемат за изпълнение молби за правна помощ и приложенията към тях, получени чрез факс и по електронен път. Така тези молби имат същия процесуален режим както молбите, изпратени по стандартната процедура. Разпоредбата цели ускоряване на международната правна помощ чрез използване

и на съвременните далекосъобщителни средства, като същевременно създава възможност за извършване на проверка на автентичността на материалите и за получаването им в оригинал.

Вторият допълнителен протокол към Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателни въпроси (чл. 17) урежда “трансграничното наблюдение” на лица за целите на международната правна помощ между органите, които събират доказателствата в наказателния процес. Ето защо беше необходимо този институт да се въведе в НПК.

Разпоредбите на чл. 18 и чл. 19 от Протокола уреждат съответно “контролирани доставки” и “разследване под прикритие” като способности за събиране на доказателства, които да послужат на наказателното производство в молещата държава. Предвид нуждите на сътрудничеството в областта на противодействие на международната организирана престъпност, тези способности бяха въведени във вътрешното ни законодателство за целите на международната правна помощ.

Създадените нови ал. 4, ал. 5, ал. 6 и ал. 7 на чл. 465 НПК – **глава XXII, раздел V “Международна правна помощ по наказателни дела”** посочват Върховната касационна прокуратура като орган, компетентен да подава молби и да се произнася по молби на други държави за извършване на трансгранично наблюдение, контролирани доставки и разследване чрез агент под прикритие. Регламентирани са някои специфични условия за отделните способности, като е посочено, че изпълнението на молбите се извършва от компетентния разследващ орган със съдействието на полицейски, митнически и други административни органи.

Разпоредбата на чл. 20 от Втория допълнителен протокол към Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателни въпроси урежда дейността на “съвместни екипи за разследване”, която също не беше регламентирана в българското законодателство. Аргументите, наложили допълването на НПК с новата уредба в националното ни законодателство на дейността им, са идентични с тези за “трансграничното наблюдение”, “контролираните доставки” и “разследването под прикритие”. Особеност при формирането на “съвместните екипи за разследване” е, че те се създават *ad hoc* чрез сключването на споразумение между участващите страни. Приетият текст на чл. 465, ал. 3 НПК урежда създаването и действието на “съвместните екипи за разследване”. Върховната касационна прокуратура е компетентният орган от българска страна за взимане на решения във връзка с формирането на екипите. Работещите на българска територия “съвместни екипи за разследване” са длъжни да спазват международните договори, споразумението, с което са създадени, и българското законодателство.

Рамковото решение относно европейската заповед за задържане

Решението и процедурата за предаване между държавите-членки са приети на 13 юни 2002 г. от Съвета на Европейския съюз. Решението влезе в сила за държавите-членки на ЕС на 1 януари 2004 г., като предварително – до 31 декември 2003 г. те трябваше да приведат своите национални правни норми в съответствие с него.

За държавите-кандидатки Решението има действие от момента на влизане в сила на договора за присъединяване към ЕС, като и при тях е задължително

предварително въвеждане на съответните разпоредби на Решението във вътрешното им законодателство.

Рамковото решение създава изцяло нова концепция за предаване на лица за съдене или за изтърпяване на наказание по постановена присъда между държавите-членки на ЕС, която заменя досега съществуващите процедури за екстрадиция. Европейската заповед за задържане представлява акт (присъда, решение, определение, постановление), издаден от съдебен орган на една държава (съд, прокуратура), който се изпълнява от съответните съдебни органи в друга държава на основата на взаимното признаване и изпълнение на чужди съдебни решения по наказателни дела. Целта е максимално да се опрости и ускори предаването на извършители на престъпления, и най-вече да се противодейства на транснационалната организирана престъпна дейност.

Решението отменя съответните разпоредби на европейските актове за екстрадиция между държавите-членки на ЕС.

Рамковото решение ревизира приложението на досега действащите при екстрадиционна процедура принципи на двойната наказуемост, на специалността, на непредаване на собствени граждани, както и основанията за отказ от екстрадиция. Това налага и подготовка на Република България по отношение на промяната на института на екстрадицията чрез предприемане на съответните промени във вътрешното ѝ законодателство. С още по-голяма сила това е необходимо, тъй като Рамковото решение за приемане на европейската заповед за задържане ще стане част от действащото право, с което България ще е длъжна да се съобразява от датата, на която стане член на Европейския съюз. За определен брой тежки умишлени престъпления, изрично изброени в чл. 2 на Рамковото решение, не се прилага изискването за наличие на двойна наказуемост. Исканото за предаване лице може да декларира отказ от приложението на принципа на специалност при задържането му за предаване или в момента на вземането на решение за предаването му от съответния съдебен орган на изпълняващата държава (чл. 13, чл. 27). Основанията за отказ са разделени в три категории – абсолютни (чл. 3), относителни (чл. 4) и условни (чл. 5). Гражданството на лицето на изпълняващата държава вече не се разглежда като абсолютно основание за отказ.

Рамковото решение поставя кратки императивни срокове за изпълнение на европейската заповед за задържане: 10 дни, когато лицето е дало съгласие за предаването му, и 60 дни при липса на съгласие, които могат да бъдат удължени с още 30 дни в специфични случаи (чл. 17).

Всички тези нови изисквания доведоха до необходимост от сериозни промени в екстрадиционното законодателство на повечето от държавите-членки и кандидатки, а предаването на собствени граждани предполага за болшинството от държавите, в това число и за България, конституционни промени.

Рамковото решение относно европейската заповед за задържане е документ на Европейския съюз, който не е непознат на българските юристи. Хармонизирането на българските национални правни разпоредби със стандартите на това рамково решение е в ход. То обхваща предложения за законодателни изменения, включително за промени в Конституцията. Конституционните промени, свързани с присъединяването на България към Европейския съюз, в това число и предложението за предаване на български граждани на чужда държава или международен съд за целите на наказателното преследване, се разглеждат в момента в *ad hoc* Комисия на парламента, която има задача да подготви проект за изменение на Конституцията.

Нормите на Рамковото решение ще бъдат въведени с проекта на Закон за екстрадицията, изработен в Министерството на правосъдието.

Прилагането на конвенциите и протоколите на Съвета на Европа в наказателноправната област, както и подготовката по прилагането на Рамковото решение относно европейската заповед за задържане, ще допринесат за реализиране на един от важните приоритети на Република България за активно участие в международното сътрудничество за борба с организираната трансгранична престъпност. Въвеждането на разпоредбите на тези международни актове във вътрешното ни законодателство значително подобрява възможностите на България за съдебно сътрудничество в наказателната област с европейските държави.